

Aftësia e Kufizuar

Në këtë raport, autorët i referohen përkufizimit të dhënë në modelim e Procesit të Krijimit të Aftësisë së Kufizuar: Aftësia e Kufizuar është një çregullim në jetën e personit si rezultat i ndërveprimit dinamik midis faktorëve personalë (dëmtime ose aftësim i kufizuar) dhe faktorëve mjedisorë (pengesave).

Akreditim*

Akreditimi është një proces vullnetar që ofron shërbim, siguron garanci për arritjen e standarteve të performances të përcaktuara nga një agjensi akreditimi.

**Siç përkufizohet nga Andy Bilson dhe Ragnar Gotestam, "Përmirësimi i standarteve për shërbimet në mbrojtje të fëmijëve – document " UNICEF Innocenti Centre (Firenze: UNICEF dhe Banka Botërore, 2003)*

Arsimi i Integruar

Në këtë raport ne e përkufizojmë arsimin e integruar si situatën ku klasat e veçanta për fëmijët me aftësi të kufizuara iu bashkohen dhe funksionojnë paralel me klasat e zakonshme brenda shkollës.

Arsimi Përfshirës*

Arsimi përfshirës, siç përkufizohet nga UNESCO, është sistemi arsimor në të cilin të gjithë nxënësit me nevoja të veçanta arsimore regjistrohen në klasa të rregullta në shkollat e lagjeve të tyre, dhe iu sigurohen shërbime mbështetje dhe arsimim bazuar në forcat dhe nevojat e tyre.

** Siç përcaktohet nga UNESCO në: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=7499&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html*

Barazimi i mundësive*

Termi "barazim i mundësive" do të thotë, procesi nëpërmjet të cilit sistemet e ndryshme të shoqërisë dhe të mjedisit, si për shembull shërbimet, aktivitetet, informacioni dhe dokumentacioni, bëhen të mundshme për të gjithë, në veçanti për personat me aftësi të kufizuara.

- Parimi i të drejtave të barabarta do të thotë se nevojat e çdo individi janë të së njëjtës rëndësie, se këto nevoja duhet të përbëjnë bazat për planet shoqërore dhe se të gjitha burimet duhet të organizohen në mënyrë të tillë që të sigurojnë që çdo individ ka mundësi të barabarta për pjesëmarrje.
- Personat me aftësi të kufizuara janë anëtarë të shoqërisë dhe kanë të drejtë të mbeten brenda komuniteteve të tyre lokale. Ata duhet të marrin mbështetjen e nevojshme benda strukturave arsimore, shëndetësore, të punësimit dhe shërbimeve sociale.
- Ndërsa personat me aftësi të kufizuara arrijnë të drejta të barabarta, ata duhet të kenë edhe detyrime të barabarta. Kur arrihen këto të drejta, shoqëritë duhet të rrisin pritshmëritë e tyre nga personat me aftësi të kufizuara. Si pjesë e procesit të mundësive të barabarta, duhen të sigurohet asistencë për personat me aftësi të kufizuara që ata të marrin përgjegjësi të plota si anëtarë të shoqërisë.

** Siç përcaktohet në Regullat Standarte të Konbeve të Bashkuara mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuara, Hyrje.*

De-institucionalizimi

Procesi nëpërmjet të cilit sistemi i shërbimit, në fillim me qëllimin mbrojtjen e personave me aftësi të kufizuara duke i përjashtuar ata nga shoqëria, transformohet në një sistem kujdesi që synon të lehtësojë pjesëmarrjen sociale duke ofruar një gamë të gjerë shërbimesh në nivel komuniteti, dhe respektim të parimit të zgjedhjes dhe vendosjes. Koncepti i de-institucionalizimit duhet të dallohet nga nocioni i "transformimit të institucioneve rezidenciale", që është procesi i reformimit të mandatit të këtyre institucioneve dhe të shërbimeve që ata ofrojnë.

Dizajni Universal*

"Dizajni Universal është projektimi i produkteve dhe mjediseve që do të përdoren nga të gjithë njerëzit, në shkallën më të lartë të mundshme, pa nevojën për përshtatje ose projekt special. Qëllimi i Dizajnit Universal është të thjeshtësojë jetën e gjithësecilit duke bërë produkte, komunikim dhe mjedise më të përdorshme nga një numër sa më i madh njerëzish që të jetë e mundur pa kosto shtesë ose me kosto minimale. Dizajni Universal ndihmon persona të çdo moshe dhe aftësie."

** Siç përkufizohet nga Ron Mace, Qendra për Dizajn Universal, NC State University, North Carolina, 1997*

Gate-keeping*

Gate-keeping është sistemi i vendim-marrjes që sjell orientim efektiv dhe eficient për personat me aftësi të kufizuara dhe grupeve të tjera vulnerable në rangun e shërbimeve.

** Siç përcaktohet nga Andy Bilson dhe Ragnar Gotestam, "Përmirësimi i standarteve e shërbimeve për mbrojtjen e fëmijëve - UNICEF Innocenti Centre (Firence: UNICEF dhe Banka Botërore, 2003).*

Institucion

Strukturë publike ose private më mandat të përhershëm të përcaktuar nga shteti në nivel qendror ose lokal, që siguron lloje të ndryshme shërbimesh sociale, mjekësore, arsimore dhe punësimi.

Institucionet Rezidenciale

Struktura publike ose private që sigurojnë shërbime akomodimi (me ushqim, qendrim dhe fjetje) shpesh të kombinuara me shërbime sociale, mjekësore ose arsimore.

Komuniteti

Mjedisi i ngushtë i një individi që përfshin popullsinë dhe të gjithë mbështetësit e ndryshëm (publikë ose privatë), në një zonë gjeografikisht të përcaktuar, të cilët jetojnë në mjedise të përbashkëta dhe përjetojnë kufizime të përbashkëta.

Lëvizja për Aftësinë e Kufizuar

Në këtë raport lëvizja për Aftësinë e Kufizuar përcaktohet kryesisht si grupi i të gjithë organizatave të personave me aftësi të kufizuara në nivel lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar. Në një perspektivë më të gjerë, ajo përfshin gjithashtu edhe mbështetësit e tjerë dhe aleatët e tyre në për promovimin e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara në përputhje me parimin e drejtimit të lëvizjes nga vetë personat me aftësi të kufizuara.

Liçencimi*

Liçencimi është një proces i detyrueshëm nëpërmjet të cilit qeveria i jep lejen një ofruesi shërbimesh pasi ka parë se ofruesi i shërbimit ka arritur një shkallë të caktuar të kompetencës së kërkuar. Ai siguron se ofruesi i shërbimit, psh. Punonjësit socialë kanë arritur nivelin minimal të standarteve për sigurimin e një sërë shërbimesh.

** Siç përcaktohet nga Andy Bilson dhe Ragnar Gotestam, "Përmirësimi i Standarteve për shërbimet e mbrojtjes së fëmijëve - UNICEF Innocenti Centre (Firence: UNICEF dhe Banka Botërore, 2003)*

Mjedisi

Mjedisi është shumica e të gjithë dimensioneve fizike dhe sociale që përcaktojnë organizimin dhe kontekstin e një shoqërie.

Ofruesit e Shërbimeve

Strukture publike (institucion shtetëror ose mandatuar nga shteti), strukturë private fitim-prurëse ose jo-fitim-prurëse (institucion, kompani, OJF) ose individ që siguron një shërbim në përgjigje të nevojave të përfituesve ose klientëve.

Organizatave të Personave me Aftësi të Kufizuara (OPAK në shqip ose DPO në anglisht)

Një term që përdoret zakonisht për të vlerësuar organizatat e personave me aftësi të kufizuara. Karakteristika kryesore e OPAK-ve është se drejtuesit e organizatave (në "karriken drejtuese" të organizatës) duhet të jenë persona me aftësi të kufizuara. Veç kësaj, misioni i organizatave duhet të orientohet drejt përfaqësimit të personave me aftësi të kufizuara dhe promovimit të të drejtave të tyre.

Fuqizimi

Fuqizimi i një grupi apo komuniteti është forcimi dhe përmirësimi i kapaciteteve për arritjen e qëllimit të tyre. Fuqizimi i një grupi sjell zhvillimin e kapacitetit të tij për të influencuar vendimet dhe politikën që kanë ndikim mbi jetën e anëtarëve të tyre.

Paradigma e Aftësisë së Kufizuar

Koncepti i Paradigmës së Aftësisë së Kufizuar i referohet një numri supozimesh, vlerash, konceptesh dhe praktikash që përbëjnë një mënyrë të menduar dhe të folur rreth aftësisë së kufizuar, brenda një shoqërie dhe dukshëm midis vendim-marrësve, profesionistëve dhe vetë personave me aftësi të kufizuara. Në këtë raport,

autorët u referohen tre paradigmave kryesore të aftësisë së kufizuar:

- Modeli mjekësor e shikon aftësinë e kufizuar si patologji individuale, që duhet kuruar ose rehabilituar nga mjekë të specializuar.
- Modeli social konsideron se aftësia e kufizuar është si rezultat i barrierave sociale (të llojeve të ndryshme si diskriminimi, qëndrimet negative, mjedis fizik dhe social i paarritshëm...) që pengojnë personat me aftësi të kufizuara nga pjesëmarrja në shoqëri. Përgjigja qëndron në veprimet kundër diskriminuese dhe heqjen e barrierave.
- Modelet holistike përqipen të sjellin një kuptim të gjerë për aftësinë e kufizuar, duke marrë në konsideratë faktorët personalë dhe mjedisorë. Sipas kësaj mënyre, përgjigje të plota duhet të jepen në fusha të ndryshme për të lejuar barazimin e mundësive për personat me aftësi të kufizuara. Procesi i Krijimit të Aftësisë së Kufizuar është një nga këto modele holistike (ref. Pjesës I, Kutia 4).

Perqasja Ndërdisciplinore

Perqasja ndërdisciplinore përfshin shkëmbimin e njohurive, analizave dhe metodave midis dy ose më tepër disiplinave, përmes ndërveprimit dhe komunikimit të dyanshëm midis specialistëve të disiplinave të ndryshme. Nga këndvështrimi i sigurimit të shërbimeve, ajo përfshin vlerësimin e kordinuar të nevojave, planifikimit, sigurimit dhe vlerësimit të shërbimeve midis specialistëve nga fusha të ndryshme profesionale, më qëllim zgjidhjen më të mirë të nevojave të klientëve/përfituesve.

Pjesëmarrja (pjesëmarrja e plotë)

Parimi i pjesëmarrjes së plotë përkufizohet si mundësia që personat me aftësi të kufizuara të marrin pjesë në të gjitha aspektet e jetës duke përfshirë procesin e vendim-marrjes, në mënyrë të barabartë. Mundësitë e barabarta janë themelore në arritjen e pjesëmarrjes së plotë të të gjithë individëve.

Procesi i Pjesëmarrjes

Procesi i Pjesëmarrjes përkufizohet si procesi në të cilin përfshihen faktorë të ndryshëm në politikë-bërje dhe planifikim, secili duke kontribuar në rezultatin final, duke luajtur rol në monitorimin dhe zbatimin e rezultatit final. Procesi i Pjesëmarrjes lejon konsultimin e të gjithë kontribuesve të përfshirë dhe ai duhet të përfaqësojë aktorë të ndryshëm.

Qendra të Shërbimit Ditor

Në këtë raport Qendrat e Shërbimit Ditor iu referohen zhvillimit të strukturave që sigurojnë shërbime si arsimit, rehabilitimi (aftësimi), aktivitetet e kohës së lirë për fëmijët dhe të rriturit në komunitetin lokal. Ato u zhvilluan për shkak të mungesës së aksesit në shërbimet bazë për këta persona më qëllim mbushjen e boshllëkut, ose si alternativë ose si element plotësues. Specifika e këtyre Qendrave të Kujdesit Ditor është mënyra ndërdisciplinore dhe zinxhiri kompleks i shërbimeve që është në kontrast me institucionet e specializuara tradicionale.

Qendrat Burimore

Struktura që sigurojnë burime për ndihmë ose mbështetje që mund të tërhiqet sipas nevojës: "biblioteka lokale është një burim me vlerë".

Qeverisja (qeverisja e sistemit të kujdesit)

Qeverisje, siç përcaktohet nga UNDP, është ushtrimi i autoritetit ekonomik, politik, dhe administrativ për menaxhimin e çështjeve të vendit në të gjitha nivelet. Qeverisja e mirë është, midis të tjerash, pjesëmarrëse, transparente dhe e besueshme*. Qeverisja e sistemit të kujdesit është ushtrimi i autoritetit ekonomik, politik dhe administrativ për menaxhimin e sistemit të kujdesit në të gjitha nivelet. Qeverisje e mirë e sistemit të kujdesit siguron burime publike, shërbime, standarte, politika dhe legjislacion të drejtuara drejt një sistemi aftësimi për shtresat vulnerabël të shoqërisë, duke përfshirë personat me aftësi të kufizuara. Ajo është transparente, e besueshme, efektive dhe e barabartë dhe i drejtohet forcimit të individit. Ajo duhet të përfshijë personat me aftësi të kufizuara në përcaktimin, zbatimin dhe vlerësimin e politikave që lidhen me këtë sistem kujdesi.

* Bazuar në përkufizimin e UNDP për qeverisjen mbështetur në Deklaratën Universale të të Drejtave të Njrit.

Rehabilitimi me Bazë Komunitetin (RBK)*

RBK është strategjia për zhvillimin e rehabilitimit brënda një komuniteti, barazimin e mundësive dhe përfshirjen sociale të të gjithë fëmijëve dhe të rriturve me aftësi të kufizuara. RBK zbatohet nëpërmjet përpjekjeve të përbashkëta të vetë personave me aftësi të kufizuara, familjeve të tyre dhe komunitetit si edhe shërbimeve sociale të duhura shëndetësore, arsimore dhe profesionale.

*Siç përkufizohet nga Dokumenti i Përbashkët mbi RBK i ILO, UNESCO, UNICEF dhe OBSH; 1994

Rehabilitimi*

Rehabilitimi është një proces i gjerë që synon të aftësojë personat me aftësi të kufizuara të arrijnë dhe mbajnë nivelet e tyre optimale funksionale, fizike, sensore, intelektuale psikike dhe/ose sociale, duke iu siguruar atyre mjetet për të ndryshuar jetën drejt një niveli më të lartë pavarësie. Ai mund të përfshijë masat për të siguruar dhe/ose rikthyer funksionet, ose kompensim për humbjen apo mungesën e një funksioni ose kufizim funksioni.

Ai përfshin një gamë të madhe masash dhe aktiviteteve nga rehabilitimi më i thjeshtë dhe i përgjithshëm drejt aktiviteteve të orientuara nga qëllimi, për shembull, rehabilitimi profesional.

* Siç përcaktohet në *Regullat Standarte të Konbeve të Bashkuara mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuara, Hyrje*

Rrymezimi (Mainstreaming)

Rrymezimi (Mainstreaming) është procesi nëpërmjet të cilit shteti dhe komuniteti sigurojnë që personat me aftësi të kufizuara të mund të marrin pjesë plotësisht dhe mbështeten për këtë brenda çdo lloj strukture dhe shërbimi shkollor, shëndetësor, punësimi dhe shërbimesh sociale. Rrymezimi kërkon që aftësia e kufizuar të merret në konsideratë në legjislacionin dhe reformat e të gjithë sektorëve.

Shërbimet me Bazë Komunitare (ShBK)

Shërbime të siguruara në nivel komuniteti dhe të organizuara në partneritet me pjesëtarët e komunitetit me përfshirjen e përfituesve në përcaktimin e prioriteteve për nevojat, planifikimin dhe vlerësimin e shërbimeve.

Shërbimi

Shërbimi përkufizohet si përgjigje ndaj një game të gjerë nevojash specifike të përdoruesve. Shërbimet e siguruara mund të jenë falas ose mund të shiten (duke përfshirë koston e pjesëshme të sistemit të shërimit). Mund të dallohen dy mënyra të organizimit të shërbimeve për një grup specifik përdotuesish:

- Shërbimet e specializuara u dedikohen në mënyrë specifike një popullsie (klientë/përfitues) me nevoja të njëjta, me qëllim adresimin e nevojave të tyre specifike.
- Shërbimet përfshirëse synojnë të sigurojnë që nevojat e një numri më të madh klientësh/përfituesish të mund të përmbushen brenda sistemit bazë të shërbimeve, veçanërisht nëpërmjet trainimit dhe sensibilizimit të profesionistëve dhe mbështetjes individuale në përputhje me nevojat e gjithësecilit. Sa herë që është e mundur, supozohet se shërbimet përfshirëse lejojnë integrim social më të mirë për klientët/përfituesit me nevoja specifike.

Sistemi i Kujdesit

Sistemi i përgjithshëm i shërbimeve mjekësore, sociale, arsimore dhe atyre të punësimit që janë hartuar për t'ju përgjigjur nevojave të qytetarëve. Në këtë raport kryesisht merret në konsideratë mënyra se si shërbimi i kujdesit i përgjigjet nevojave të personave me aftësi të kufizuara.

- **Sistemi i kujdesit institucional** për personat me aftësi të kufizuara është sistemi i shërbimeve mjekësore, sociale, arsimore dhe të punësimit si edhe shërbimeve të tjera të mbështetjes të hartuara për ti mbrojtur ata, dhe në të cilat kontrolli i shërbimeve, që do të thotë mënyra e tyre e jetesës, sigurohet kryesisht nga ekspertët profesionistë në institucione të specializuara.
- **Sistemi i aftësimi** është sistemi i shërbimeve të orientuara në drejtim të mbështetjes së personave me aftësi të kufizuara me qëllim që ata të arrijnë dhe mbajnë nivelin optimal të pavarësisë dhe pjesëmarrjes sociale. Ky qëllim arrihet nëpërmjet sigurimit për ta të aksesit të barabartë në shërbimet bazë që ekzistojnë në nivelin e komunitetit (shërbime paresore mjekësore, sociale, arsimore, dhe shërbime punësimi), më shërbime mbështetje individuale në përputhje me nevojat dhe pritshmëritë e gjithësecilit, si dhe duke iu referuar shërbimeve të specializuara kur është e nevojshme.

Standartet e Cilësisë*

Standartet e Cilësisë sigurojnë një numër kriteresh që mund të përdoren për të monitoruar menaxhimin dhe sigurimin e shërbimeve, cilësinë e shërbimeve si edhe të rezultatit. Ato sigurojnë transferim të barabartë dhe transparent të shpërndarjes së shërbimeve te përfituesit.

*Siç përcaktohet nga *Andy Bilson dhe Ragnar Gotestam, "Përmirësimi i Standarteve për shërbimet e mbrojtjes së fëmijëve - UNICEF Innocenti Centre (Firence: UNICEF dhe Banka Botërore, 2003)*